

איך בדיוק זוכים להבטחת חז"ל הק': "כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו"

בפרש"י [בברכות כ"א.] מבואר דהפסוק של: 'כי שם השם אקרא' - "הבו גודל לאלוקינו" קאי על מצוות עניית אמן, [כי שם השם אקרא בברכת התורה, אתם הבו גודל בעניית האמן]. וזהו מקור לחיוב עניית אמן מן התורה! ולמד זאת מנכרא ביומא ע"ש, הביאור הרמב"ן זצ"ל וצידה לדרך ומבי"ט בקרית ספר והפמ"ג בסימן רט"ו ב"פ, וכן מבואר בבאור הגר"א שם שהוא מן התורה והביא ע"כ את דברי הספרי בפרשת האזינו שיהבו גודל' היינו בעניית אמן;

ובפמ"ג קכ"ד א"א י"ד מבואר עוד פרט, והוא שדרגת עניית האמן היא כדרגת הברכה עצמה, דאורייתא - דאורייתא, דרבנן - דרבנן, רשות - רשות! ולכן עניית אמן על ברכת נשים כמ"ע שהו"ג היא רשות וע"מ ב"ב קכ"ד, מ"ו;

עוד האריך הפרי מגדים בספרו "תיבת גומא" עהת"ו בפרשת האזינו לדון אם עניית אמן על ברכה דאורייתא בברכת המזון, [ול"א גם מעין שלש] וברכת התורה לפניו - האם היא מותרת באמצע שמו"ע, דאתי דאורייתא ודחי לדרבנן ע"ש.

ועיין ברמב"ם סה"מ שורש י"א, שיש חלקי מצווה שהם חובה מן התורה ואעפ"כ אין מונים אותם מצווה בפנ"ע, כמו תכלת ולבן בציצית ועוד; וכע"ז בפ"ז מה"מ לגבי סיפור יצי"מ לו, ולבנו - שהם ב' חלקי מצווה אחת לדעת הרמב"ם, ומחוייב לספר בעצמו גם כשאין לו בן ויצא י"ח, ואעפ"כ כשיש לו בן חיסר מ"ע אם לא יספר לו, ומ"מ במנין המצוות זוהי רק מ"ע אחת;

נבאר בס"ד את השיבות הזהירות מ'אמן קצרה

א. לאחר שנתבאר היטב במאמר הקודם [בפרשת האזינו] שעניית האמן היא חלק מהברכה ממש כמבואר בש"ס, ולכן היא צריכה להיאמר בזמן הנכון המיוחד לה בדיוק דהיינו לאחר סיום הברכה כולה, ולא לענות לפני גמר התיבה האחרונה של הברכה או הבקשה לגמרי [חסופה א'], ולא לאחר זמן רב מסיום הברכה, שאז אין חיבור בין העניה לברכה מכיוון שהאמן מאוחר ומופגל ממנה [יתומה א']. וכן שלא לענות לאחר שהש"ץ התחיל את הברכה הבאה שבכך נסתלקה הברכה הקודמת והלכה לה [יתומה ב']. וכן שלא לענות על ברכה שאיננו יודע על מה היא עונה אמן [יתומה ג'], שעניה כזו אין לה קשר וחיבור לברכה או הבקשה ונראה כזלזול חלילה.

ב. עלינו ללמוד כעת את צורת עניית האמן עצמה ונועמה, דהנה את כל תיבות התפילה והברכות צריכות להיאמר בנחת, ולא במהירות וכמו שאמרו בבבב"א [ברכות מ"ז]. "לא יזרוק ברכה מתוך פיו" ופרש"י שלא יאמרנה במהירות, שלא יהא נראה שדומה עליו התפילה והברכות כמשא כבד ומחכה להיפטר ממנו וזרקו ברגע שיכול, ומה שמברך זה מפני שמוכרח לומר תיבות אלו בגלל רגילותו לפני אכילה או מצווה. כמש"כ רש"י"ל בבבב"א דין זה ז"ל: "לא יזרוק ברכה מפיו - במהירות שדומה עליו [=מפני שנראה שהברכה עליו] כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו".

ג. ודבר זה נפסק בשו"ע או"ח סימן ה' סעיף א': "כיון בברכות פירוש המלות" וכתב המ"ב בס"ק א': 'פירוש המילות - כמו שאמרו חז"ל בברכות מ"ז. 'שלא יזרוק הברכה מפיו' אלא יכוין בעת האמירה, ויברך בנחת - וכשמברך על הפירות או על המצות השגורות בפי כל אדם, יכוין ליבו לשם בוראו אשר הפליא חסדו עימו ונתן לו את הפירות או הלחם ליהנות מהם. וציווהו על המצוות. ולא יעשה כאדם העושה דבר במנהג ומוציא דברים מפיו בלא היגיון הלב' עכ"ל בקיצור.

ד. ומכל מקום מצוות עניית האמן שונה היא משאר תיבות התפילה כולם, שבעניית האמן צריך לא רק שלא לאומרה במהירות, אלא שצריך להאריך בה ולמשוך תיבה זו מעט יותר

וצ"ב מדוע הזכיר השו"ע טעם מניעת האריכות, מה שאין דרכו להזכיר טעמי הדינים בשו"ע כלל וכלל.

ונראה לפי שלא נזכר בש"ס השיעור למעלה עד כמה יוכל להאריך, ולא ייחשב מאריך יותר מדאי, ומאימתי נחשב כבר ל'מאריך יותר מדאי'. לכן למד רבינו הב"י שיעור דבר הזה מתוך דברי התוספות הללו, שאין הדבר תלוי בשיעור זמן אלא בשמיעה, איך שזה נשמע, אם מובן וברור מה הוא אומר מה טוב, ואם לאו נחשב למאריך יותר מדאי, וללכה היוצק להביאו בשו"ע כשיעור ל'מאריך יותר מדאי'.

והביאור הוא כי האריכות בעצם משובחת ומראה על יותרת הכוונה, אבל כשאין משמעות התיבה נשמעת ומובנת, אין על ענייה כזו שם של עניית אמן, אלא של קול בעלמא, ולכן חשוב לענות בהטעמה ובכוונה - שעל ידי כך מובנת אמירתו.

ט. ובהקדמת הזה"ק כתב שיש להאריך בעניית האמן בשיעור אמירתו ו' תיבות, [כנגד שפע היורד בעניית האמן לכל ה-ו' קצוות שהם ד' רוחות מעלה ומטה] והצריך להאריך באמירה ולא רק בכוונה ע"ש, - ורואים שש"ל שאריכות בשיעור אמירתו ו' תיבות מותר וצריך לענות, ובדאי שאי"ז בכלל מאריך יותר מדאי.

י. ולפי"ז יובן שכאשר יש ציבור גדול שעונים, גם אם הם מאריכים הרבה יותר - היות ומשמעות התיבה ניכרת טפי ממילא עניה כזו משובחת היא במאד מאד, וכפי שנוהגים על דרך משל, בברכת "לשמע קול שופר" בקהילות גדולות או בישיבות לענות באריכות רבה את האמן הנאמר ברגש רב, והוא הרבה יותר מ' תבות ואעפ"כ נראה שזה משובח, ואין זה בכלל מה שאמר רב חסדא 'כל המאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה' כלל וכלל, לפי שנשמעת וניכרת משמעות התיבה היטב, - לפי שדבר זה תלוי לפי נעימות העניה, ורוב הציבור שמגדיל ומעצים את הבנת התיבה וכוונתה.

יא. והשי"ת יעזור שנזכה להאריך כהלכה, ולזכות בברכת חז"ל הקדושים [ברכות מ"ז]. בבבב"א שם: "וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו" ובירושלמי הוסיף: "כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה" אכ"ר.

משאר תיבות, וכמו שאמרו חכמים בברכות מ"ז. בבבב"א: "אין עונין אמן קצרה" [כ"ה גירסת הרי"ף הרא"ש והרמב"ם הטור והשו"ע וע"ע בכס"מ], ושיעור האריכות המחוייבת נתבאר בירושלמי [ב"י מהגה"מ בשם ראב"ה שהביאו את הירושלמי] שהוא כדי שיוכל לומר ג' תיבות [ק"ל מלך נאמן].

ה. דין זה הביאו הב"י להלכה בשו"ע [קכ"ד, ח.], שצריכים להאריך בעניית האמן שיעור של אמירת ג' תיבות, ז"ל: "ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה קצת כדי שיוכל לומר ק"ל מלך נאמן" וביארו המ"ב ז"ל: אמן קצרה - מפני שנראה שדומה עליו כמשא אלא כדי שיוכל לומר ק"ל מלך נאמן עכ"ל, וכוונתו להוסיף ולבאר שבפחות משיעור זה נחשב לאמן קצרה, וכ"ה בפשיטות בתוך דברי הבאה"ל ז"ל [קכ"ד, ד"ה מ'יד]: "מותרים להתחיל בתוך כדי דיבור דהוא עכ"פ שתי תיבות אחר המברך, ושיעור האמן הלא הוא כדי לומר ק"ל מלך נאמן, א"כ ממילא כשיתחיל הוא, קודם שהם יכלו הוא יותר מכדי דיבור" עכ"ל,

ו. וכע"ז מצינו ב'אחד' שבקריאת שמע שאמרו בגמרא ברכות י"ג: שצריך להאריך באחד, בד' של אחד וכמבואר בסימן ס"א, ו' וגם שם צריך למשוך התיבה של 'אחד' יותר משאר תיבות.

ז. ועניין היוצק להאריך בה נראה שהוא לפי רוב הכוונה הנדרשת בה, ושזו מצווה חשובה גדולה ועצומה, והיא קצרה של תיבה אחת, אם לא יאריך בה קצת לפחות כשיעור ג' תיבות, יהא נראה שהיא עליו כמשוי ומבקש ליפטר ממנו, כי הרי עליו לכוון שמצטרף לדברי המברך או המבקש וקשה לכוון בכל ברכה וברכה בלי אריכות זו.

ח. עוד כתב בשו"ע שם: "ולא יאריך בה יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי" עכ"ל. והוא מגמרא ברכות שם באותו עמוד, שכל המאריך יותר מדאי אינו אלא טועה, ופירשו התוד"ה 'כל המאריך' הטעם, שלכאורה קשה והא אריכות משובחת היא כמש"א שם בבבב"א 'כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו', ולמה שלא יאריך הרבה מאד? ותירצו דמ"מ אם מאריך יותר מדאי אין משמעות התיבה נשמעת ומובנת, ולכן יצא שכרו בהפסדו וכן הוא בתוספות רא"ש שם.